

monitoring report

Izbori u BiH '96

bulletin of the institute for war & peace reporting & media plan

20 septembar 1996

broj 16

BOSANSKOHERCEGOVAČKI MEDIJI ZA VRIJEME IZBORA: 13-15 SEPTEMBAR

“Mediji su oni koji su nas u ovo uvalili!”. Lideri opozicionih partija već nude ovaj izgovor za svoj poraz. Potpuno različite ličnosti, kao Mujo Kafedžić iz Združene Liste BiH i Goran Matić iz Saveza za Mir i Progres ove sedmice su okrivili medije za pobjede vladajućih partija u svakom od entiteta.

Govoreći na konferenciji za štampu ZL BiH 19. 09, Kafedžić (potpredsjednik MBO) je izdvojio **RTV BiH** kao onu koja je odigrala nečasnu ulogu, dajući prednost predizbornim skupovima SDA u svojim vijestima. Njegov koalicioni kolega Ivo Komšić (HSS), tvrdio je da su “laži” pobjednika spriječile veći uticaj ZL na izbornim mjestima. Međutim, do javnosti ove tvrdnje ne bi ni došle da su mediji toliko neslobodni. S druge strane, Matić (glasnogovornik JULa) je na konferenciji za štampu 19.09 izjavio da su nacionalne stranke pobijedile jer su mediji stvorili i hranili strah u narodu od otuđenja od “njihovih originalnih država”.

I strani posmatrači su naveli odsustvo otvorenih medija kao razlog za odlučnu pobjedu vladajućih partija. U intervjuu koji je Politika objavila 19.09, Gabriel Keller, francuski ambasador u Beogradu, primijetio je da mediji u BiH nisu uspjeli obezbijediti neophodni prostor za istinsku demokratsku debatu za vrijeme kampanje.

Naravno, neki od pobjednika su zamolili da se tu napravi određena razlika. Na konferenciji za

štampu 19. septembra Alija Izetbegović je izjavio da opozicija može samo sebe okriviti za izborni “debakl” u Federaciji. “Njena strategija je bila neiskrena i imala je mnoge slabe tačke, kao izjednačavanje SDA i SDS, te tvrdnje da nema demokratije na teritoriji koju kontroliše Armija BiH. Činjenice govore drukčije. Ne samo da nije bilo cenzure, nego je nekih 60 novina, 40 radio-stanica, i 12 televizija radilo u područjima koje kontroliše vlada. Osim toga, TV BiH je za vrijeme kampanje posvetila 9/10 svog predizbornog programa opoziciji, ostavljajući samo jednu desetinu za SDA” - rekao je Izetbegović

Ova diskusija će se nastaviti u nedogled. Ipak, Monitoring Report ove sedmice obraća pažnju na ponašanje medija za vrijeme dana predizborne šutnje, dana izbora i dana iščekivanja rezultata.

Generalno, elektronski mediji u oba bh entiteta su se ponašali dobro. Ispoštovali su obavezni period predizborne šutnje, te obezbijedili relativno dobro izvještavanje na dan izbora i nakon njega. S druge strane, televizije Hrvatske (**HRT**) i Srbije (**RTVS**) nastavili su promovirati svako svoje favorite - HDZ i Savez za mir i progres - i nakon zvaničnog završetka kampanje. 13 septembra su reprizirali svoje izvještaje o predizbornim skupovima održanim prethodnog dana, nastavljajući time svoje susjedsko miješanje u BH stvari i uzrokujući time još jednu glavobolju za OSCE.

Republika Srpska

Naši monitori iz Banja Luke javljaju da je u nekoliko navrata prekršena izborna šutnja u tom gradu. Na dan izbora u Banja Luci, kao i cijeloj Republici Srpskoj, distribuiran je srbijanski list *Politika* na čijoj naslovnoj strani je bila fotografija Živka Radišića kandidata za predsjednika RS iz Saveza za mir i progres. Povodom toga OSCE je najavio da će Izornoj apelacionoj podkomisiji podnijeti žalbu u vezi ovog izrazitog kršenja izborne šutnje od strane druge države.

Televizija Srbije, koja se odlično vidi u Banja Luci, je u Dnevniku od 13.9. emitovala prilog od 4 minute sa mitinga Saveza za mir i progres održanog u Banja Luci dan ranije.

Nalog **OSCE** za izvinjenje Biljane Plavšić, povodom izjava koje pozivaju na secesiju, je praktično kršenje izborne šutnje. Izvinjenje je emitovano tri puta u najgledanijim informativnim emisijama **TV Srpska**.

Radio Krajina je 13. septembra u svom kontakt programu "Objektiv Stvarnosti" nekoliko puta dozvolila slušaocima da propagiraju određene kandidate. Glavni urednik Radio Krajine potpukovnik Milovan Milutinović, koji je bio gost u emisiji, govoreći o finansiranju radio stanice, nabrojao je stranke koje su platile svoju propagandnu kampanju. To su po njegovim riječima: SPAS, Savez za mir i progres i Demokratski patriotski blok. U svakom slučaju i ovo je indirektno kršenje izborne šutnje.

Blizu nekih glasačkih mjesta u Banja Luci primjećeni su izborni plakati Saveza za mir i progres i Srpske demokratske stranke. Medjutim, oni su "ostatak" od ranije i nisu ljepljeni na dan izbora.

* * * *

Na dan izbora čitav cjelodnevni program **TV Srpska**, slično kao i na drugim TV stanicama, bio je emitovan po posebnoj programskoj šemi, prilagodjen događaju. U tri studija (Pale, Banja Luka i Bijeljina) programom praćenja izbora rukovodile su ekipe voditelja. A sa terena su izvještavale brojne novinarske i snimateljske ekipe. Gledaoci su mogli da čuju i vide izvještaje iz mnogih gradova i biračkih mjesta. Svi izvještaji su govorili da glasanje uglavnom protiče u redu i sa naglašenim teškoćama oko nesredjenih biračkih spiskova i nemogućnosti mnogih gradjana da glasaju zbog toga što su sa njih izostavljeni.

Kada je riječ o biračima iz Federacije, naglašava se da ih je došlo mnogo manje nego što se predviđalo i da oni koji su stigli nisu imali nikakvih problema. Voditelji programa u različitim prilikama nisu propustali da naglase da su izbori "overa" Republike Srpske. I pojedini anketirani glasači iz raznih mjesta su se izjašnjavali u takvom duhu.

U sličnom tonu su bile i Novosti TV Srpska. Emisija se posebno fokusirala na trenutke kada su glasali najvažniji državni i stranački prvaci. Momčilo Krajišnik je nakon glasanja izjavio: "U svakom slučaju želim da pobjedi Republika Srpska, i da pobjedi mir, i da djeca više nikada ne ratuju... Nadamo se da će izbori donijeti jednu stabilnost u cijeloj BiH i da će se uspostaviti i učvrstiti mir". Na glasačkom mjestu u Banja Luci Biljana Plavšić je izjavila: "Svi danas dajemo glas za Republiku Srpsku".

U Novostima od 14.9. značajan prostor je dat susretu Biljane Plavšić sa Ričardom Holbrukom i delagacijom američkog kongresa. Plavšićeva je tada izjavila: "RS postuje sve, pa i one odredbe Dejtonskog sporazuma koje se tiču funkcionisanja zajedničkih organa u uniji RS i muslimansko-hrvatske Federacije... Ako naš kandidat prodje na izborima, on će se sasvim povinovati svim odrednicama Dejtonskog sporazuma koje se odnose na Predsjedništvo i zajedničke institucije".

U cjelini gledajući, i **Radio i TV Srpska** su u potpunosti ispoštovali izbornu šutnju. Od 12. septembra u ponoć na ovim medijima, direktno ili indirektno agitovanje za SDS, zamjenilo je rutinsko raportiranje o dobro izvršenim pripremanjima za izbore, uključujući i osiguranost prolaza biračkim mjestima za glasače iz Federacije.

Dan nakon izbora, pored isticanja da su izbori protekli bez incidenata i uz veliki odziv birača, vrlo je naglašavano da je od velikog broja najavljenih glasača iz Federacije BiH na birališta u RS stigao mali broj, ponegdje, kao u Višegradu, od najavljenih dvije hiljade - samo jedan. Uzroci nisu komentirani.

Federacija BiH

TV BiH je na dan izbora napravila specijalno izdanje centralnog Dnevnika, u trajanju od četiri sata. Izuzev brojnih izvještaja dopisnika iz Bihaća, Zenice, Tuzle i Mostara (koji su opet imali saradnike u većini opština tih regija), emitovana su i javljanja *ad hoc* reportera, koji su pratili glasanje bošnjačkih izbjeglica u RS. U emisiji su takodje

prikazani opširniji uživo intervjui sa ministrom unutrašnjih poslova Avdom Hebibom, koji je rekao da je glasanje prošlo bez većih incidenata, i Mihaelom Stajnerom, koji je u cjelini zadovoljan izborima. Dnevnik se direktno uključio i u pres konferenciju američkog posrednika Ricarda Holbruka. Emisiju karakteriše i veliki broj izjava građana, koji izražavaju nadu u bolje dane, ali se i žale da ih nije bilo na biračkim spiskovima. Kako je sam voditelj rekao, praćenje izbora je uradjeno sa 20 terenskih kamera, dvoje reportažnih kola, tri tv studija i velikim brojem reporterskih ekipa. Na dan izbora TV BiH je ostvarila 17 sati živog programa što je, kako je rekao voditelj, apsolutni rekord ove stanice.

Sve ove činjenice traže u svakom slučaju da se TV BiH oda priznanje. Medjutim, Dnevnik je malo u tome pretjerao i narcisoidno posvetio sam vrh emisije svom "herojstvu". 14. septembar je ipak bio dan kada se održavaju prvi poslijeratni izbori u BiH od kojih dalekosežno zavisi sudbina zemlje.

A kada su u pitanju sami izbori, Dnevnik je dosta dobro obavio posao. Pokrivena je bila cijela teritorija Federacije pod kontrolom Armije BiH. Reporteri su bili stranački nepristrasni i objektivno su obavljali svoj posao. Ipak, može se konstatovati da im je glavni cilj bio "lov na nepravilnosti". Svaki izvještač je u svom prilogu konstatovao da su mnogi glasači izostavljeni sa izbornih lista i da su velike gužve na nekim glasačkim mjestima, a neki reporteri su postavljali sugestivna pitanja. Tokom emisije nekoliko puta je spomenuto da su Srbi kod Bosanske Krupe zaustavili autobuse sa glasačima iz Federacije.

I urednički stav u Dnevniku je išao u tom pravcu. Kao dokaz tome je i činjenica da je prvi prilog u četvorosatnoj emisiji bilo pobrojavanje gotovo svih nepravilnosti i incidenata tokom izbora.

Inače, cijeli dan tokom 14. septembra televizija je imala specijalni izborni program. Počeo je jos rano ujutru u 6 sati i 30 minuta i trajao je sve do "velikog" Dnevnika. Reporteri su se javljali sa lica mjesta i razgovarali sa građanima prilikom glasanja i članovima izbornih komisija. Posebana pažnja je posvećena onim ljudima koji se nisu nalazili na izbornim spiskovima. U nekoliko navrata je bilo direktno uključenje u izborni pres centar OSCE odakle se javljao izvještač sa svježim informacijama ili se prenosio simultani prevod govornika. Kamere su pratile i sve važnije političare na glasanju. Većina njih je nakon glasanja dala izjave u kojima izražavaju nadu u bolje sutra ili u reintegraciju BiH.

Televizija BiH je poštovala period izborne šutnje, 13 i 14 septembra. Voditeljica specijalnog programa je upozorila izvještača iz Njujorka, kada je ona u neutralnoj formi spomenula stranke SDA i SDS. U Dnevniku od 13.9. se pojavio dva puta predsjednik Izetbegović, ali u državnim funkcijama (prilikom susreta sa Ricardom Holbrukom i kada mu je uručen mobilni telefon od javnog poštanskog preduzeća). Ostali sadržaji u Dnevniku su bili posvećeni posjeti američkih kongresmena koji su došli da nadgledaju izbore, pripremama za sam čin glasanja i edukaciji građana kako da glasaju. I ostali programi taj dan bili su oslobođeni pojavljivanja stranaka ili bilo kakve druge stranačke propagande.

Dnevnik od 15.9. je bio zatrpan reakcijama na izbore. Od domaćih faktora, izbore su pozitivno ocijenili stranka UBSD i ministar unutrašnjih poslova Federacije Avdo Hebib, koji je izuzetno zadovoljan što u Federaciji nije bilo incidenata. Medjutim, spomenuta je informacija da SDA izbore u Republici Srpskoj smatra neregularnim i stoga pravno nevazecim. Prezenterane su i mnogobrojne informacije svjetskih sila i relevantnih faktora koji su u cjelini zadovoljni regularnošću izbora.

Radio BiH je konzekventno proveo obavezu izborne šutnje. Zahtjev SDA Vijeću sigurnosti UN (!) da se ponište izbori u RS bila je udarna vijest 15.9. u radio dnevniku (zanimljivo je da TV dnevnik to samo usput pomenuo). Ništa, medjutim, nije rečeno da su pojedini međunarodni zvaničnici, uključujući i Roberta Frovika i Ričarda Holbruka, javno osporili osnovanost ovakvog zahtjeva.

Osnovna karakteristika **Radio Bihaća** tokom četrdesetosmočasovne izborne šutnje i postizbornog dana jeste, da su se djelatnici ovog radija trudili da u govornim programima ispoštuju izborna pravila o ponašanju medija u ovom periodu. Nije bilo nikakvih priloga o političkim strankama niti o odredjenim političkim opcijama. Medjutim ozbiljna zamjerka se može staviti na višekratno ponavljanje pjesme "Da te nije Alija" i himne SDA "Ja sin sam tvoj" tokom izbornog dana.

Naš monitor, ipak, sa zadovoljstvom zaključuje da je Radio Bihać, uz očit, napor svojih novinara i saradnika, uspio da bude profesionalan i od koristi svojim slušateljima - biračima, pogotovo na sam dan izbora.

Televizija Tuzlansko podrinjskog kantona je u ovom periodu pokazala dva različita lica. Jos 12.

septembra je bila "emotivno nabijena" da svom gledalištu, a u interesu "svoje stranke" posljednji dan pomogne da pobjedi na izborima. "Ako se još niste odlučili, mi ćemo vam pomoći", rekla je voditeljica Dnevnika, inače voditeljica promotivnih skupova SDA na području TPK i portparol SDA. Potom je isturila na ekran mladu ženu u tradicionalnoj muslimanskoj nosnji koja je "onemogućena da glasa, jer joj je birokratija to pravo oduzela". Voditeljica je stoga sugerisala Bošnjacima "da glasanjem - glasaju i za nju".

Na dan šutnje, 13. septembra, TV TPK je ispoštovala pravila ponašanja. Razlika u programu tog i predhodnih dana bila je očita, a prilozi novinara saradnika, svedeni su na pripremu Tuzle za izbore.

14. septembra, sudeći po angažovanju TV TPK, pokazan je do sada nevidjen entuzijazam, u Tuzli i mjestima TPK da se pokriju što je moguće bolje izbori. Program TV TPK je krenuo ujutro, u 10 sati, a završio se oko 20 i 30 sati. Tv kamere su se našle na mnogim biračkim mjestima. Direktno su prenosene tri pres konferencije OSCE održane u Tuzli, uz veoma korektne informacije sa tih konferencija.

Dan nakon izbora se bilježe reakcije na izbore u kojima preovladava stav da su izbori uspjeli.

Radio i TV Tuzla takodje nisu prekršili pravila predizborne šutnje. Zanimljivo je da su gradonačelnik Bešlagić i njegov zamjenik Sead Avdić jedini političari koje su reporteri TV Tuzla pratili i koji su dali izjave o tome šta očekuju od glasanja.

Radio i TV Zenica su se držali pravila o izbornoj šutnji. Oba medija su dan uoči glasanja napravila edukaciju glasača, te obrazložila kompletnu tehniku prebrojavanja listića. Na sam dan izbora kompletan program je bio posvećen izborima. Često je apostrofirano da se mnogi birači ne nalaze na izbornim spiskovima.

TV 99 je ambiciozno i nepristrasno napravila izborni program. Javljanje reportera bilo je neujednačeno. Neki su bili vrlo profesionalni, a neki nedorasli ovom zadatku, jer nemaju elementarna znanja o političkim kretanjima unutar BiH. Reporter ovi stanice pokrivali su i događaje u Republici Srpskoj.

13. septembra, na dan šutnje, **HTV Mostar** se bavila incidentom koji se desio dan ranije, kada je, skoro, došlo do sukoba između hrvatske policije i Bošnjaka što su popravljali kuće u zapadnom

dijelu grada. Stanica je napadno propagirala "da glasač, koji je ranije imao mjesto prebivališta u muslimanskoj opštini Mostar, ne mora ići u taj dio grada, već može glasati na najbližem glasačkom mjestu".

Na sam dan izbora, s obzirom da nije bilo većih incidenata, HTV Mostar se ograničavao na izvještaje o regularnom toku izbora. U razgovoru sa gospodinom Brajkovićem, potencirana je njegova stara boljka: "Naši mostarski izbori nisu završeni". Aludira se, naravno, na odluku Vrhovnog suda Federacije.

Na dan izborne šutnje **TV Mostar** se korektno ponašala, prenoseći isključivo tehničke informacije o glasanju. Njena mana se, međutim, i dalje očitava u upornom prepričavanju i citiranju (npr. kada se radi o Martinu Garodu ili drugim ličnostima), umjesto da se koristi tonski zapis kojim se uvijek raspolaže.

Susjedi

Izraziti primjer kršenja izborne šutnje je emitovanje 13. septembra, na **3. kanalu Hrvatske televizije**, snimke centralnog mitinga HDZ u Mostaru.

Hrvatska televizija je i na druge načine kršila pravilo predizborne medijske šutnje u BiH. Uoči samih izbora u središnjem TV Dnevniku objavljen je komentar u kojem se razmatra mogući rezultat izborne utakmice. Iznesena je procjena da najveće šanse imaju tri vladajuće nacionalne stranke koje različito vide budućnost BiH. Tvrdi se da na "fanatične poruke" SDS-a i SDA, nacionalna stranka hrvatskog naroda (HDZ) odgovara "pozivom na mir, suživot i gospodarsku obnovu".

Izbori u BiH su prouzrokovali i druge promjene redovne programske sheme Hrvatske televizije. Veće uoči održavanja izbora, u redovnom terminu održavanja zabavnog programa u 20 sati iznenada je emitovana dokumentarna serija "Džihad u Americi", posvećena borbi protiv muslimanskog terorizma. Da li je ovom programskom promjenom Hrvatska televizija željela da pošalje skrivenu predizbornu poruku biračima u BiH ?

Državna **Televizija Srbije** takodje je ignorisala pravilo predizborne šutnje u BiH. Veće uoči izbora u centralnom TV Dnevniku (drugi dan zaredom) dominirao je izvještaj sa završnog predizbornog skupa Saveza za mir i progres, održanog u Banja Luci. Dvostruko TV pokrivanje istog događaja trebalo je da naglasi podršku 20 000 Banjalučana

koalicionom bloku na čelu sa Socijalističkom partijom RS. U izvještajima slika je govorila više nego same riječi. Vizuelno je apostrofiran defile (duž atletske staze, praćen salvama aplauza) grupe kandidata SMP u društvu sa državno partijskom delegacijom Srbije u kojoj su bili predsjednik Skupštine Srbije D. Tomić i potpredsjednik SPS-a Nikola Šainović. Tek poslije ovih pobjedničkih kadrova sa TV Srbije, izbori u BiH, ili bolje reći u Republici Srpskoj, su mogli početi !.

Štampa

Sarajevska štampa je impozantno i sasvim profesionalno izvela finiš predizborne kampanje. U svim listovima, u ovoj posljednjoj sedmici pred izbore, broj priloga koji su se bavili izbornom problematikom nadmašio je sve ranije, a i dnevni i sedmični listovi su se skoro pretvorili u biltene o izborima.

P.S.

IWPR i MEDIA PLAN će narednih sedmica izdati finalni raport o ulozi bosankohercegovačkih medija u izbornoj kampanji. Takođe očekujemo nastavak Monitoring Reporta kada počne predizborna kampanja za opštinske izbore.

Nastupanjem izborne šutnje, jedan dan uoči izbora, stranke isčezavaju sa stranica novina, ali se zato pažnja fokusira na vijesti o predizbornoj atmosferi, o tome šta strani mediji pišu o izborima u BiH, o izjavama stranih državnika, funkcionera međunarodne zajednice i OSCE. Listovi su bili puni takvih vijesti i na sam dan izbora. Sve novine su prenijeli incident kada je napadnut Zlatko Lagumdžija i izjavu policije da taj napad nema političku pozadinu.

Predizbornu šutnju su poštovali svi listovi izuzev *Dnevnog AVAZA* koji je u petak, dan uoči izbora, objavio izvještaj sa velikog predizbornog mitinga SDA u Sarajevu. Oslobođenje je okvalifikovalo ovaj postupak Avaza kao kršenje izborne šutnje, a Avaz je na to odgovorio slabo uvjerljivim objašnjenjem. Ostaje da izborna komisija donese konačni sud o ovom slučaju.

izvještaj IWPR i MEDIA PLAN; Direktor projekta: Mark Wheeler

Obala Kulina bana 4/I, 71000 Sarajevo, BiH

Tel/fax 071-667-734/735

E-mail: MEDIAPLAN_ZU@ZAMIR-SA.ztn.apc.org ili 101657.3100@compuserve.com

Institut za ratno i mirnodopsko izvještavanje (IWPR) je britanska dobrotvorna ustanova, osnovana sa namjerom da pomaže razvoj nezavisnih medija i da podrži umjerene glasove u bivšoj Jugoslaviji. Ovaj institut također izdaje War Report (Ratni Izvještaj) nezavisni mjesečni list, i Tribunal, dvomjesečni časopis o Međunarodnom tribunalu za ratne zločine u Hagu. Za pretplatu i druge informacije obratite se na IWPR 33 Islington High Street, London N1 9LH. Tel +44-171-713-7130 / Fax 713-7140/ E-mail: warreport@gn.apc.org.

Director: Anthony Borden; Administrative Director: Rachele Jailer Valladares; Senior Programme Manager: Alan Davis; Project Director (Bosnia Elections): Mark Wheeler; Senior Project Officer (Bosnia Elections): Michael Montgomery; Project Officer (Bosnia Elections): Jennifer Pearce.

MEDIA PLAN je prva privatna organizacija u BiH specijalizovana za istraživanje, analizu i projektovanje razvoja medija. Glavni cilj mu je da promoviše obnovu i razvoj medija u BiH. Organizacija raspolaže opsežnom bazom podataka o BiH medijima. MEDIA PLAN ima korespodentske centre u Tuzli, Zenici, Mostaru, Banja Luci i Bihaću. Na izradi Monitoring Reporta angažovano je 18 monitora, istraživača i drugih saradnika MEDIA PLANa.

Sa zahvalnošću napominjemo da ovaj projekat podržavaju Swedish International Development and Cooperation Agency, Open Society Institute, Friedrich Naumann Stiftung i Winston Foundation for World Peace.